

Таким чином, рентабельність активів інноваційної діяльності має бути на рівні 48%. Така висока норма критерію відповідатиме позитивному прогнозу доцільності інноваційного проекту. В наведених розрахунках четвертого та шостого критеріїв суттєву роль відіграє прогнозна ставка дисконтування, яка залежить від ризиків (загальноекономічного та для даного інноваційного проекту). Якщо використати ставку дисконтування у 10% (замість 20%, наприклад, у результаті зменшення інфляції та ризиків), то значення критерію рентабельності активів зменшиться до 40%, при ставці у 5% – до 32%. Таким чином, низька інфляція є фактором зниження рівня допустимої прибутковості для інноваційних проектів.

Висновки

На нашу думку, для використання малих підприємств у ролі інноваційного лідера умови державної підтримки мають надаватися за запропонованою автором схемою. В цьому випадку малий бізнес може стати фактором зростання ефективності всієї національної економіки, слугувати не стільки об'єктом держрегулювання, скільки інструментом державної економічної політики в національних масштабах.

Література

1. Варналій З.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / З.С. Варналій. – К.: Інститут економічного прогнозування, 2002. – 104 с.

2. Економіка й організація інноваційної діяльності. [підручник] / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін. під ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. – К.: 2005. – 424 с.

3. Економічна енциклопедія: [У трьох томах]. Т.1. [Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.

4. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва». Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №2063–III.

5. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»: Закон України від 16.01.2003 р. №433–IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. – №13. – С. 354–358.

6. Закон України «Про науково і науково-технічну діяльність» від 13.12.91 р. №1977–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №12, ст. 165.

7. Звіт про діяльність Держпідприємництва України у 2007 році. – К.: 2008. – 120 с.

8. Малое инновационное предпринимательство в научно-технической сфере. Справочно-информационные материалы к одиннадцатой международной научно-практической конференции «Проблемы и перспективы инновационного развития экономики» / ЧП «Фактор», Сімферополь, 2006. – 200 с.

9. Малі підприємства в Україні у 2007. – Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2008. – 230 с.

10. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності: [навчальний посібник] / За науковою редакцією В.Г. Федоренка. – К.: Алеута, 2004. – 431 с.

Н.В. МЕРЖА,

ст. викладач, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі

Економічна сутність фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємства

У статті досліджено існуючі наукові підходи до розкриття сутності фінансового забезпечення інвестиційної діяльності та основних форм його реалізації в умовах ринку.

Ключові слова: фінансове забезпечення, інвестиційна діяльність, фінансовий механізм, бюджетне фінансування, акціонерне фінансування, кредитне фінансування, самофінансування, венчурне фінансування.

В статье исследованы существующие подходы к раскрытию сути финансового обеспечения инвестиционной деятельности и основные формы его реализации в условиях рынка.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, инвестиционная деятельность, бюджетное финансирование, акционерное финансирование, самофинансирование, венчурное финансирование.

In article existing approaches to disclosing of essence of financial maintenance of investment activity that the basic forms of its realisation in the conditions of the market are investigated.

Keywords: financial maintenance, investment activity, budgetary financing, joint-stock financing, self-financing, venture financing.

Постановка проблеми. Важливою умовою для досягнення стабільного економічного розвитку в Україні є активізація інвестиційної діяльності, зокрема підприємств реального сектору економіки. Виконання цієї умови вимагає нарощування інвестиційних ресурсів та підвищення ефективності процесу їх залучення на підприємство. Тому особливо гостро постає проблема фінансового забезпечення інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Поняття «фінансове забезпечення інвестиційної діяльності» не є новим для економічної науки, але перехід до нових засад функціонування економіки вимагає перегляду його призначення у відповідності з вимогами сьогодення. Потребує наукового обґрунтування створення системи джерел та методів фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємств.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. З питань фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємства проведено достатньо досліджень як на макрорівні, так і у розрізі окремих галузей та сфер економіки. Велику увагу цим питанням приділили відомі вчені В. Александрова, Є. Бабель, І. Бланк, В. Воропаєв, М. Герасимчук, В. Геєць, М. Ільїн, В. Косов, В. Кондратьєв, М. Крупка, М. Лапуста, В. Леонтєв, В. Лівшиц, П. Маковеев, А. Маршалл, А. Пересада, А. Савчук, П. Солоу, М. Шарко, В. Шеремет, Й. Шумпетер і багато інших. Ними зроблено значний внесок у розвиток теоретичного та методологічного забезпечення інвестиційних процесів і джерел їх фінансування. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних вчених з даного питання, слід зауважити, що недостатньо досліджені в літературі питання, пов'язані з формами фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємств.

Метою даної **статті** є дослідження існуючих наукових підходів до розкриття сутності та форм фінансового забезпе-

чення інвестиційної діяльності підприємства та їх реалізації в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Фінансове забезпечення підприємств здійснюється з метою фінансування необхідного обсягу затрат та забезпечення прибутку. Досягнення поставленої мети можливе лише за умови формування раціональної структури джерел коштів підприємств, що полягає у пошуку таких фінансових джерел, які б сприяли зростанню виробництва за рахунок залучення як традиційних, так і додаткових фінансових ресурсів на вигідних умовах. У той же час у міжнародній практиці накопичено значний досвід, що має змогу допомогти у прийнятті рішень стосовно вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності навіть у дуже складних умовах трансформування економічного середовища. Тому розумною передумовою визначення пріоритетних джерел фінансового забезпечення інвестиційної діяльності є вивчення цього досвіду та можливостей його використання в умовах національної економіки.

За своїм змістом поняття «фінансове забезпечення» розглядається як один із методів фінансового механізму, покликаного забезпечувати розподільчі та перерозподільчі процеси з метою утворення доходів і грошових фондів, або як структурна підсистема фінансово-кредитного механізму, система джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства.

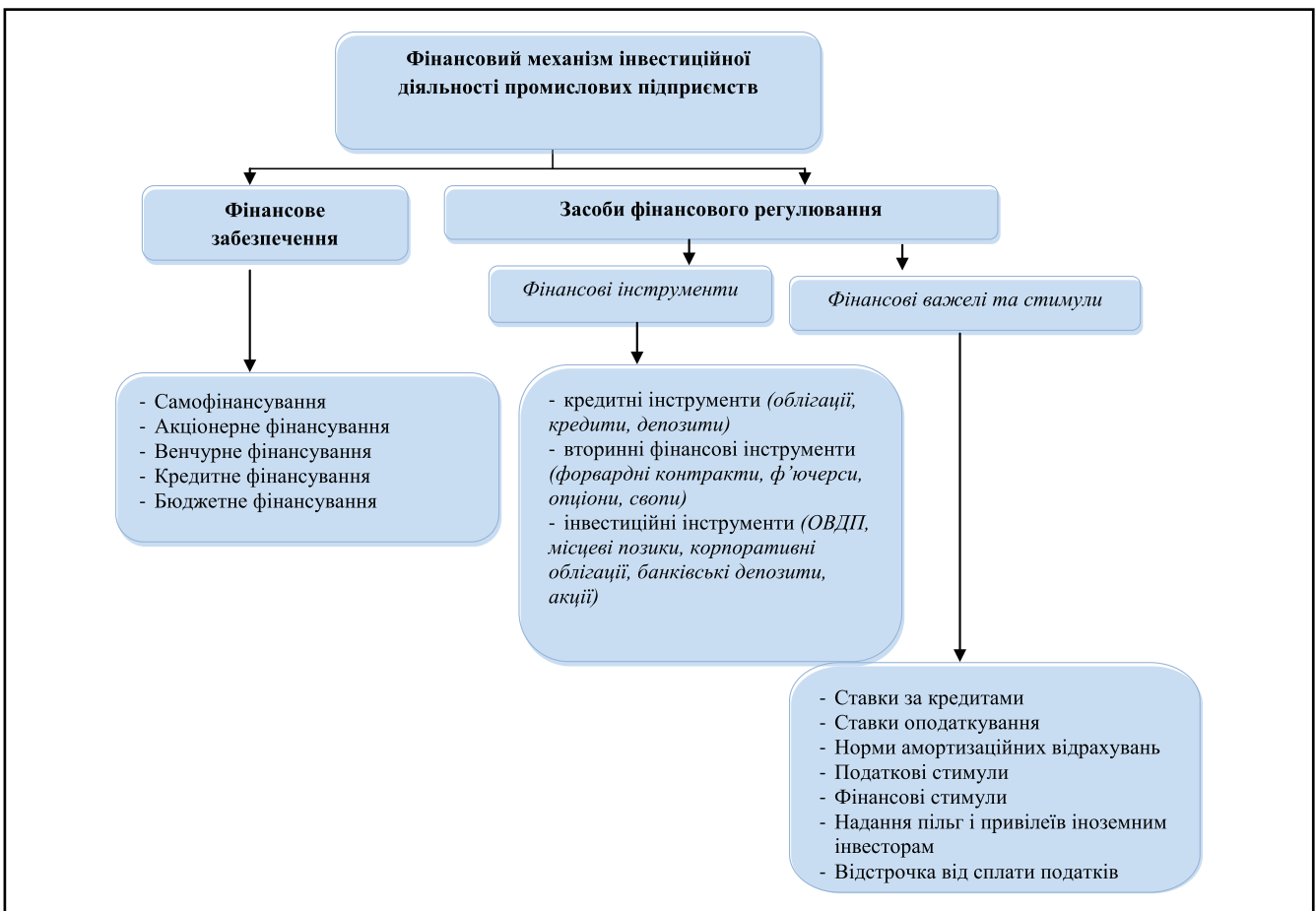

Рисунок 1. Фінансовий механізм інвестиційної діяльності підприємства

Місце фінансового забезпечення у структурі фінансового механізму наведена в рис. 1.

На сьогодні в економічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення «фінансового забезпечення», хоча цьому питанню присвячено чимало наукових праць. Думки науковців розходяться при визначенні елементів і форм фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємства.

Наведемо декілька визначень фінансового забезпечення вітчизняними науковцями (див. табл.).

Таким чином, фінансове забезпечення інвестиційної діяльності підприємств, з одного боку, передбачає формування й використання фінансових ресурсів для задоволення потреб підприємства, регламентованих відповідними нормативними актами, які визначають способи їх мобілізації, розподілу та використання на всіх рівнях господарського управління. З іншого боку, воно здійснюється шляхом використання методів залучення ресурсів: самофінансування, банківського кредитування, бюджетного фінансування і кредитування, перерозподілу коштів, розміщення фінансових інструментів і боргових зобов'язань, які передбачають визначення потреби в ресурсах, встановлення доцільності й ефективності їх застосування.

Схематично форми фінансового забезпечення інвестиційної діяльності та їхні джерела можна показати на рис. 2.

Розглянемо більш детально форми фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємства.

Самофінансування. Самофінансування – це форма фінансового забезпечення діяльності підприємства, яка передбачає підвищення ролі власних фінансових ресурсів у

формуванні капіталу підприємства. При їх нестачі підприємство вдається або до скорочення своїх витрат, або до збільшення власного капіталу за рахунок емісії цінних паперів чи збільшення прибутку.

Найповніший перелік джерел самофінансування запропонував І.В. Зятковський, включивши до них основні статті власних ресурсів (чистий прибуток (після сплати податку на прибуток і формування резерву на виплату дивідендів) та амортизаційні відрахування), а також кошти, які привласнює підприємство (емісійний дохід, кошти, отримані без вимоги їх повернення, цільові асигнування з бюджету тощо), та кошти, прирівняні до власних фінансових ресурсів (стійкі пасиви) [6].

Акціонерне фінансування. Акціонерне фінансування – це форма одержання додаткових інвестиційних ресурсів шляхом емісії цінних паперів. Акціонерне фінансування включає додаткові емісії цінних паперів під конкретну інвестиційну програму, що забезпечує інвестору участь у статутному капіталі організації. При цьому інвестор має можливість здійснити: емісію акцій і розміщення їх серед зацікавлених інвесторів, включаючи державу, інших вітчизняних і іноземних суб'єктів підприємницької діяльності; емісію боргових зобов'язань у вигляді інвестиційних сертифікатів, облігацій; формування спеціалізованих інвестиційних компаній і фондів, у тому числі пайових, у формі акціонерних товариств з емісією цінних паперів і інвестуванням отриманих коштів в інвестиційні програми.

Необхідність залучення капіталу вітчизняних і іноземних інвесторів у формі акціонерного фінансування встановлює

Визначення фінансового забезпечення вітчизняними науковцями

Автор	Наукова думка автора
В.М. Опарін [9, с. 56]	Фінансове забезпечення «реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування» (надання суб'єктам на безповоротній і безоплатній основі). Вчений розділяє фінансове забезпечення на три складові, чим підкреслює, власне, традиційний підхід щодо фінансування діяльності господарюючих суб'єктів, яке здійснюється шляхом використання власних і прирівняних до них коштів, позичених та залучених ресурсів
О.І. Москаль [8, с. 6–7]	Розглядає механізм фінансового забезпечення як сукупність економічних відносин, що виникають, з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність територіальних одиниць та господарських суб'єктів. Фінансове забезпечення реалізується через систему фінансування, що може здійснюватися в трьох формах: самофінансування, кредитування і безповоротне фінансування з бюджету
А.М. Ковальова [11, с. 39–41]	Розглядає фінансове забезпечення діяльності підприємства з позиції фінансового механізму і зазначає, що «функція забезпечення підприємства грошовими засобами тісно пов'язана з розподільчою функцією фінансів, яка здійснюється за допомогою фінансового механізму»
І.О. Петровська та Д.В. Клиновий [10, с. 22]	Є прихильниками трьох форм фінансового забезпечення, а саме: «...бюджетного фінансування, що здійснюється на безповоротній основі за рахунок державного і місцевих бюджетів...»; кредитування; самофінансування, заснованого на «...використанні власних ресурсів для забезпечення економічного і соціального розвитку». Можна не погодитися з розстановкою пріоритетів серед них, оскільки підприємства протягом останніх років розвивалися в умовах відсутності або мізерних сум державної підтримки їх розвитку, значного зменшення кредитування діяльності внаслідок погіршення платоспроможності і зміни структури використовуваних кредитних ресурсів, а отже – переважаючої ролі самофінансування
О.В. Гривківська [3, с. 14]	Фінансове забезпечення діяльності підприємств передбачає ефективне формування та найраціональніше використання фінансових ресурсів, що є неможливим без оптимального поєднання складових фінансового забезпечення, а саме, самофінансування, кредитування та цільового фінансування. На її думку, фінансове забезпечення діяльності підприємств є методом фінансового механізму діяльності підприємств, який дозволяє сформувати достатні обсяги фінансових ресурсів для досягнення беззбитковості діяльності, підвищення ефективності господарювання та зміцнення національної економіки

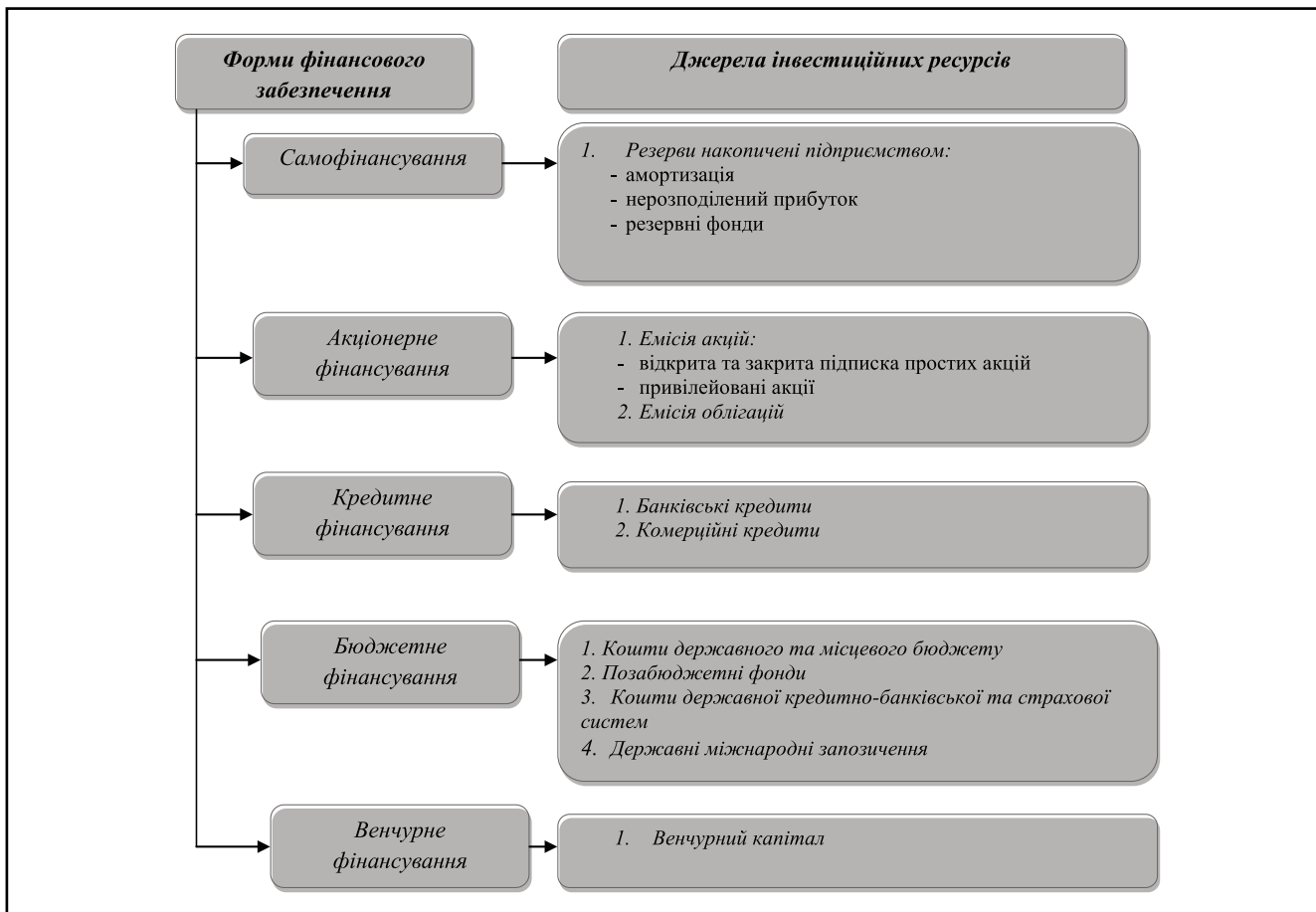

Рисунок 2. Форми фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємства та їхні джерела

певні правила й обмеження на вивезення капіталу з країни і ліцензійний порядок на здійснення операцій, пов'язаних з рухом капіталу.

Для визначення номінальної суми емісії цінних паперів використовують такі показники:

- обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації інвестиційного проекту;
- очікуваний приріст капіталу і розмір дивідендів по акціях;
- величина грошових надходжень, яку розраховує отримати емітент при розміщенні акцій.

На жаль, поки що в Україні є певні обмеження та проблеми щодо можливостей акціонування у фінансуванні інвестиційних проектів підприємств. В основному проблеми для публічних акціонерних товариств зводяться до:

- загальної нерозвиненості фондового ринку та його інфраструктури;
- недовірою потенційних акціонерів та майже повною відсутністю виплат дивідендів за акціями;
- непоширеністю використання привілейованих акцій у фінансуванні інвестиційних програм;
- відмові від залучення стратегічних інвесторів у зв'язку з потенційною можливістю втрати контролю над підприємством з боку його засновників.

Також необхідно зауважити, що чимало підприємств за приватизації набули статусу закритих акціонерних това-

риств (зараз – приватне акціонерне товариство), а отже, вони не можуть залучати значні обсяги інвестиційних ресурсів.

Кредитне фінансування. Кредитування – це такий спосіб забезпечення відтворювальних витрат, при якому потреби підприємства покриваються за рахунок банківського кредиту, що надається на принципах терміновості, платності, поворотності, цільового характеру і забезпеченості позик, комерційного кредиту у вигляді від термінування платежу за отриману продукцію та інших форм позик. Потреба підприємств у кредиті виникає через різницю у величині та термінах відшкодування коштів, авансованих у господарську діяльність, а також у зв'язку з одночасними інвестиціями для розширення виробничого процесу. Кредит дозволяє раціональніше організувати оборот коштів підприємства, не відволікаючи значні ресурси на створення грошових фондів і надлишкових виробничих запасів.

Державне фінансування. В економічній літературі зустрічаються різні підходи до трактування сутності бюджетного фінансування. Зокрема, автори економічного енциклопедичного словника за редакцією С. Мочерного [5, с. 550] під бюджетним фінансуванням розуміють «...надане в безповоротному порядку грошове забезпечення, виділення (асигнування) коштів із державного (місцевого) бюджету на витрати, пов'язані з виконанням державних замовлень, державних програм, утримання державних організацій».

На наш погляд, найбільш повно визначення трактується В. Дем'янишиним. На його думку, бюджетне фінансування – це сукупність грошових відносин, пов'язаних із розподілом і використанням коштів централізованого грошового фонду держави, які реалізуються шляхом безповоротного й безоплатного надання бюджетних коштів юридичним і фізичним особам на проведення заходів, передбачених бюджетом [4, с. 46].

Організацію бюджетного фінансування покладено на фінансовий орган, який здійснює виконання відповідного бюджету. Органи Державного казначейства перераховують кошти з казначейського рахунка на рахунки розпорядників коштів: керівників міністерств, відомств, органів місцевих адміністрацій, керівників окремих установ, які є розпорядниками коштів бюджету [2, с. 141]. Залежно від обсягу прав, обов'язків розрізняють розпорядників коштів за державним бюджетом трьох ступенів – головні, другого ступеня та третього ступеня. Такі відмінності кількості категорій розпорядників коштів за різними бюджетами зумовлені чисельністю ланок управління. Крім цього, в процесі фінансування державні фінансові органи здійснюють також контроль за економним і цільовим використанням бюджетних коштів.

Успішне виконання бюджету за видатками визначається чітким додержанням своїх функцій усіма юридичними особами: фінансовими органами, банками і розпорядниками коштів. Виділяють такі форми бюджетного фінансування [1]:

1) бюджетні інвестиції, які можуть здійснюватись у вигляді фінансування капітальних вкладень, проектного фінансування конкретного інвестиційного проекту та придбання частки акцій чи прав участі в управлінні підприємством. Вони можуть здійснюватись у різних формах, але основною є фінансування капітальних вкладень, яке може відбуватися за двома напрямками: перший – у відомчому розрізі, другий – у розрізі інвестиційних проектів. Крім цього, враховується й галузевий підхід, сутність якого полягає в тому, що загальна сума виділених бюджетом капіталовкладень спрямовується міністерствам і відомствам, які в свою чергу, розподіляють її між підприємствами та організаціями. Цей підхід є основним в Україні, хоча й має недолік – розпорошення коштів. Більш доречним і ефективним, на нашу думку, слід вважати фінансування державою інвестиційних проектів, яке дозволяє концентрувати ресурси на реалізації основних, пріоритетних завдань розвитку регіонів;

2) бюджетні кредити – це надання коштів з бюджету суб'єктам підприємництва на поворотній і платній основі; вони відрізняються від банківських кредитів дещо нижчим рівнем процентних ставок і більш пільговими умовами.

Бюджетні кредити, по суті, є фінансовою підтримкою державних та інших підприємств, в яких понад 50% майна становить державна власність. Бюджетне кредитування має здійснюватись з бюджетних асигнувань на поворотній і, як правило, платній основі під затверджені проекти використання коштів, що надаються підприємствам як державна підтримка. Зауважимо, що державні позики надаються на

значно м'якших умовах, аніж це робиться комерційними банками. Метою надання фінансової підтримки підприємствам з бюджетних асигнувань на поворотній або безповоротній основі є запобігання їх банкрутству, відновлення платоспроможності, оздоровлення фінансового стану, підвищення конкурентоспроможності продукції, робіт чи послуг. Порядок надання підтримки підприємствам визначається Кабінетом Міністрів України і Національним банком України, які затверджують Положення про надання підтримки з бюджетних асигнувань. Фінансову підтримку як бюджетну позику в Україні надає Міністерство фінансів на договірних засадах; за строками вона може мати коротко- або довгостроковий характер. Короткострокову підтримку надають підприємствам упродовж одного року із врахуванням можливостей її ефективного використання і розподіляють на визначені розрахунками частини. Для цього складають план-графік надання коштів. Довгострокову фінансову підтримку надають упродовж 2–5 років окремим підприємствам, які забезпечують ефективне функціонування економіки;

3) кошторисне фінансування, яке означає виділення бюджетних асигнувань на основі спеціального планово-фінансового документу – кошторису, визначає у безповоротному і безоплатному порядку обсяги коштів на фінансування певних об'єктів (програм, заходів) з визначенням їх цільового призначення і розподілом за окремими періодами фінансування;

4) державні трансферти – це невідплатні й безповоротні платежі з бюджету юридичним і фізичним особам, які не призначені для придбання товарів чи послуг, надання кредиту або на виплату непогашеного боргу; державними трансфертами є державне субсидювання (державні субсидії, державні субвенції, державні дотації) і державна допомога населенню.

Венчурне фінансування. У більшості розвинутих країн світу для фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств використовується венчурний капітал у той час, як в Україні даний механізм залишається на початковому етапі впровадження, не маючи навіть достатнього законодавчого підґрунтя. Венчурне фінансування на основі венчурного капіталу, як результат адаптації господарської системи до вимог активізації інноваційного процесу, передбачає дольову участь інвесторів венчурного капіталу в капіталі венчурної фірми шляхом придбання акцій через варанти, опціони або через конвертовані цінні папери [7]. Сутність венчурного фінансування полягає в пайовій участі венчурних інвесторів у капіталі підприємства, яке реалізує інноваційний проект, і наданні коштів безповоротно, без відсотків, гарантій чи застави на довгостроковий період. При цьому пріоритетність венчурного фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності забезпечує єдина мета як інвесторів, так і власників підприємства – ефективне впровадження та реалізація інноваційного проекту з відповідним одержанням очікуваного високого прибутку.

Процес венчурного інвестування складається із залучення капіталу, вибору структури інвестиційного портфеля, відбору

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

проектів для фінансування, визначення (купівлі) частки в них, продажу свого пакету акцій після зростання ринкової вартості профінансованої компанії. Ефективна структура інвестиційного портфеля зазвичай має компенсувати ризик вкладання коштів у фінансування новоствореної компанії на стартовому етапі шляхом включення до інвестиційного портфеля менш ризикових фірм на етапах їх розширення та викупу.

За визначенням Європейської асоціації прямого інвестування та венчурного капіталу (European Private Equity and Venture Capital Association, далі – EVCA), створеної з метою розвитку європейської моделі прямого інвестування та венчурного капіталу, – венчурний капітал є частковим капіталом, який надається професійними фірмами, що інвестують і спільно управляють приватними компаніями, які перебувають на різних етапах розвитку (старт, розширення або трансформація) і демонструють потенціал ймовірного суттєвого зростання.

Венчурні інвестиції, як правило, характеризуються такими рисами:

- венчурний капіталіст поділяє свій ризик з підприємцем;
- тривалий інвестиційний період (близько 3–7 років) має бути достатнім для «розкрутки» компанії – від ідеї чи наукової розробки до забезпечення її прибутковості внаслідок комерціалізації;
- повернення коштів інвестору здійснюється у вигляді реалізації в кінці інвестиційного періоду частки інвестора у вартості компанії, яка зростає в ціні (як правило, через фондову біржу у вигляді пакету акцій);
- крім здійснення інвестицій венчурний капіталіст бере участь в управлінні компанією, забезпечуючи їй через власні зв'язки та набутий досвід на стартовому етапі підтримку у доступі до додаткових джерел фінансування під свої гарантії, розробці стратегії розвитку, організації ефективного менеджменту, проведенні патентної експертизи тощо.

Досвід країн, де венчурні інвестиції відіграють принципову роль у фінансуванні інноваційних процесів, свідчить про те, що вони найбільш ефективні на стадії старту малих високотехнологічних компаній, які реалізують високоризикові проекти. Венчурні капіталісти відстежують такі фірми, які протягом найменшого періоду можуть суттєво збільшити рівень капіталізації своєї компанії, і вкладають кошти в їхній розвиток, прогножуючи майбутній успіх. Причому венчурних інвесторів цікавить перш за все зростання вартості компанії на фондовому ринку, яке призводить до зростання вартості частки інвестора.

Висновки

Зрозуміло, що в чистому вигляді кожна з перерахованих форм не може бути самостійно використана як єдиний спосіб фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємства, за винятком хіба що самофінансування. Лише використання ефективної їх комбінації може призвести до оптималь-

ної структури капіталу підприємства. Досягнення подібного оптимуму неможливе без проведення активної фінансової політики держави в сфері оподаткування доходів підприємств, регулювання внутрішньогосподарського механізму, підтримки найуразливіших в ринковому середовищі сфер підприємницької діяльності. На цьому етапі відбувається зближення та взаємозв'язок фінансового механізму підприємства і фінансового механізму державного регулювання.

Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності підприємства вимагає постійного управління з метою досягнення оптимального складу та структури його джерел фінансових ресурсів. Обов'язковим етапом у цьому управлінні є визначення стану фінансового забезпечення, яке повинно проводитися в тісному взаємозв'язку з діагностикою господарських показників діяльності підприємства. Від ефективності цього процесу залежить багато в чому подальша виробничо-господарська діяльність підприємства, оскільки нестача фінансових ресурсів може практично повністю паралізувати всю діяльність суб'єкта господарювання.

Література

1. Бюджетний кодекс України від 01.01.2011 р. №2456–17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Бюджетна система: навч.-метод. посібник для сам. вивч. дисц. / [Опарін В.М., Малько В.І., Кондратюк С.І., Коломієць Г.Б.]. – К.: КНТЕУ, 2002. – 336 с.
3. Гривківська О.В. Теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємств / О.В. Гривківська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – №2. – С. 12–15.
4. Дем'янишин В. Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах / Дем'янишин В. // Світ фінансів. – 2007. – Випуск 2(11). – С. 34–48.
5. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / [Мочерний С.В., Ларіна А.Я., Устенко О.А., Юрій С.І.]; за заг. ред. С.В. Мочерного. – Т. 1. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
6. Зятковський І.В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник / І.В. Зятковський. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 356 с.
7. Міжнародна інвестиційна діяльність. Підручник / Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В., Мозговий О.М. та ін. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.
8. Москаль О.І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області): Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – К., 2001. – 16 с.
9. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посіб. – 2-ге вид. доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
10. Петровська І.О., Клиновий Д.В. Фінанси (з елементами статистики фінансів): навч. посібник / І.О. Петровська, Д.В. Клиновий. – К.: ЦУЛ, 2002. – 300 с.
11. Финансы: Учебн. пособ. / Под ред. проф. А.М. Ковалевой. – М.: Финансы и статистика, 1998. – С. 39–41.